

”Fågelprästen” och äppletjuvarna

När jag gick igenom 1800-talets kyrkorådsprotokoll för Sollerö församling var det en sak som förvånade mig.

Av de tre präster, vars protokoll jag tagit del av, är den siste i raden Lars Dalin, ”Fågelprästen” som han kallades för sin förmåga att härma fåglar, den som i folktraditionen betraktas som den originellaste. Kring honom finns en rik anekdotflora. Än i dag lever många historier, som vittnar om hans slagfärdighet och humor. Det märkliga är att ingenting av hans originalitet kan utläsas ur de kyrkorådsprotokoll, som han undertecknat. Tvärtom, de verkar närmast torftiga. Ärendena handlar nästan genomgående om reparationer av kyrka och skola, över huvud taget om materiella ting. Knappast någon protokollsanteckning rör församlingsbornas andliga och sedliga liv.

Lars Dalins återhållsamhet står i stark kontrast till den öppenhet, som hans företrädare i ämbetet lägger i dagen i sina protokoll. Ur företrädarnas protokoll kan hämtas åtskilliga bidrag till vår kunskap om Solleröbornas religiösa, moraliska och sedliga inställning, över huvud taget till hur livet på ön gestaltade sig.

Anders Källström, kyrkoherde på Sollerön fram till 1848, då han utnämndes till prost i Mora, framstår i protokollen som en klok människokännare i besittning av hjärtats visdom. Han hade lösningar på svårlösta konflikter. Ur protokollen framträder han som en insiktsfull prästman, som inger odelad respekt.

Efterträdaren, Carl Brynolf Godée, som var kyrkoherde på Sollerön

åren 1848—1875, förde en ständig kamp mot både läseri och synd. Han vände sig med samma iver mot såväl olagliga bibelsammankomster som mot kortspel på söndagar, fylleri och familjeträtor.

Medan Källström med auktoritet styrde kyrkorådets mening ledde Godée sammanträdena på sådant sätt, att det till synes var ledamöternas förslag till lösningar som han anslöt sig till.

Lars Dalin, kyrkoherde från 1879 däremot är märkligt anonym i sina protokoll.

Hur kan den originellaste av de tre prästmännen i de officiella protokol-len komma att framstå som den mest återhållsamme, den mest anonyma?

Kanske ligger svaret i en händelse, som utspelades under Dalins första år som kyrkoherde.

Vid genomgång av Sollerö kommunalstämmas protokoll från 1800-talets senare hälft hittar jag följande anteckning:

”Pastor L. Dalin bad församlingen om förlåtelse i en artikel i Tidningen nr 73, 13 september 1879. Beslut om åtal återkallades.”

(Kommunstämmans protokoll 5 oktober 1879.)

Med ”Tidningen” avser protokollet här Tidning för Fahlu Län och Stad. Den aktuella årgången, 1879, har jag gått igenom på Carolina i Uppsala för att försöka finna anledningen till den uppseendeväckande protokollsanteckningen.

Lars Dalin hade under sin företrädare Carl Brynolf Godées tjänstledighet förordnats till vice pastor 1878, varefter han utnämndes till kyrkoherde den 25 april 1879.

Kyrkoherdevalet hade föregåtts av motsättningar mellan de statskyrkliga och ”läsarna”. Pastor Dalin var ”läsarnas” kandidat, men trots ivrig agitation lyckades han ej vinna majoritet.

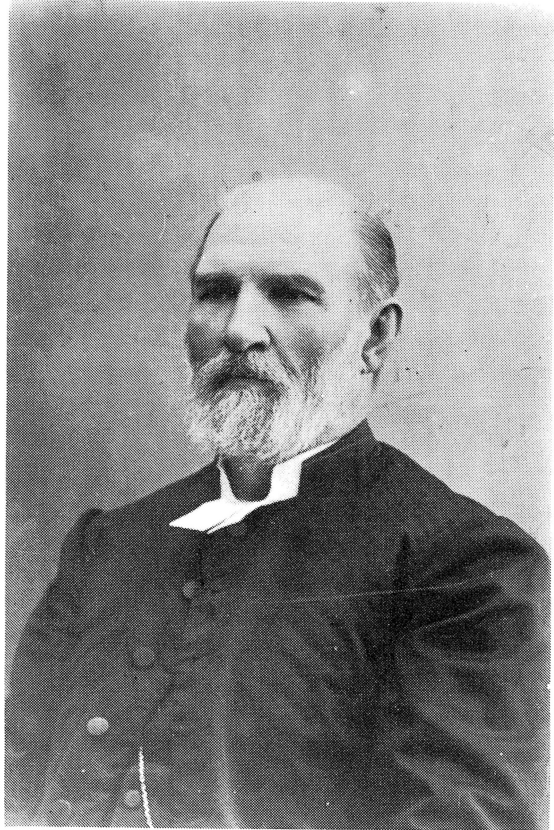
Om utgången av valet meddelar en notis i Tidning för Fahlu Län och Stad den 30 april 1879:

”Vid kyrkoherdeval i Sofia Magdalenas församling (regalt tredje klassen) sistlidne söndag erhöll kyrkoherden i Äppelbo Engborg ingen röst, v. pastorn på stället Lars Dalin röster för 22 kronor och vice pastorn i Hed friherre C. Rudbeck röster för 51 kronor, bråkdelen därav oräknade.”

Trots att Dalin fick ett mindre tal av rösterna blev han utnämnd.

Enligt traditionen hade Solleröborna uppvaktat Konungen och bett att få en ”from kyrkoherde”.

En bild av såväl kyrkoherdevalet som uppvaktningen hos Konungen till

*L. aes Dahlin född 1836.
Kyrkförd i Sollerön
1881—1902.*

förmån för Lars Dalin ger en insändare i Tidning för Fahlun Län och Stad den 12 april 1879. Insändaren, som är undertecknad endast med ett X, är hållen i en bitsk, ironisk ton, och bör ses som en partsinlaga.

Insändaren lyder i sin helhet:

”Några ord om prestvalet på Sollerön”

”Som av Westerås stiftstidningar och jämväl denna tidning bekantgjort blivit, förrättades i Sollerö Kyrka för ej så länge sedan val af kyrkoherde i Sofia Magdalenas regala pastorat. Med anledning af hvad så före som efter valet förefallit, torde vara skäl säga några ord.

Lika som i större delen af vårt fädernesland folket är deladt mellan statskyrklige eller den lagbundna ordningens anhängare samt frikyrklige eller sekterister, så äfven på Sollerön, ehuru tills dato, oaktat alla sekteristernas ifriga bemödanden, större delen af folket på nämnda ö äro statskyrkans anhängare och motarbetade sk "läsarnes" egenmäktiga tilltag. De till mängd och röstetal öfvervägande, d.v.s. de statskyrklige hade till kandidat en person med ett i historien frejdat namn och en i högsta grad älskvärd och tillvinnande karaktär, och hvilken för den skull af alla utom af "läsarne" var (och är) mycket omtyckt. "Läsarna" hade till kandidat en person, helt visst god och aktningvärd samt säkerligen ej heller oskicklig uti det lefnadsyrke, han först för sig utvalt (*anm.:* Dalin var utlärd smed), men i prestämbetet, som det synes, tagande nog stort intryck af de sekteristiska rörelserna, och sålunda törhända mindre lämplig att på sin plats upprätthålla statskyrkans anseende och helgd. Innan valet skulle försiggå lemnade ett stort antal husfäder, hvilka måste fara till timmerkörslor, sina hustrur fullmakt att rösta på statskyrkans omtyckte kandidat; men under tiden åtog sig några af "läsare"-partiet att gå ur hus och i hus och värfva röster, samt fingo bl.a. några af hustrurna att öfvergå på sin sida, sedan det tillika blef upplyst, att hustrur fingo rösta för sina män utan lemnad fullmakt. På andra ställen blefvo dock sekteristernas utskickade för deras när-gångenhet förebrådde och utvisade.

Nå väl: valet försiggick; de statskyrkliges kandidat fick, trots alla intriger, mer än dubbelt fler röster än de sekteristiskes. De statskyrklige glädja sig, "läsarna" ondgöras! Och — så kommer helt nyligen underrättelsen att två av de sekteristiska från Sollerön gjort ett avbrott på sin färd att sälja laggkärl och dristat sig, jämte annat dalfolk, man vet ej ifrån vilken socken, framträda inför majestätet med begäran, att få 'den af folket mest älskade' predikanten till kyrkoherde. Detta var nu en vacker begäran, och vi äro förvissade, att H M:t konungen så äfven önskar och gör, såvitt möjligt är; skada blott, att de bönfallande lära såsom mest älskad framställt helt och hållet fel person, nemligen *det sekteristiska partiets kandidat!*

Om "läsarnas" kandidat är mest älskad, torde det väl bl a anses som bevis på folkets kärlek, att kyrkan är så gott som tom under det nämnde kandidat predikar. Ett mycket besynnerligt sätt af folket att bevisa sin kärlek till en predikant, det måste man säga! Under det de statskyrklige kandidat predikade i församlingen var kyrkan deremot full, ofta ända till

trängsel! Detta skulle således, enligt ”läsarnas” åsikt af saken bevisa, att predikanten var illa omtyckt (?).

X”

Uppvaktningen för konungen gav dock resultat, ty tre månader senare meddelades att den i kyrkoherdevalet besegrade Dalin utnämmts till kyrkoherde.

”Till kyrkoherde i Sofia Magdalena församlings pastorat har Kgl M:t under den 25 innevarande april utnämnt och förordnat vice pastorn Lars Dalin.”

(Tidningen för Fahlus Län och Stad, 30 april 1879)

Äppelstölden

När Lars Dalin, Solleröns nye kyrkoherde, morgonen den 2 september 1879, fann att prästboställets fruktskörd bärgats av nattliga gäster greps han av vredesmod. Varje ägare av en fruktträdgård, om så blott med några få äppelträd, förstår säkerligen Dalins upprördhet, när han fann att de fruktträd, som han följt från blomning till fruktsättning, berövats sin skörd.

Till Dalins vrede bidrog säkerligen att han betraktade det hela som en hämndeaktion från de sockenbor, som fått sin egen prästkandidat underkänd av kmt.

Söndagsmorgonen den 2 september 1879 hade åska i luften. Senare på dagen uppträdde åskbyar och hagelskurar. Dalins sinnesstämning var i samklang med vädrets makter. Hans sinne var som ett åskmoln, som krävde ett utbrott.

Lars Dalin var skrivkunnig, och han valde att utösa sin vredes skålar i en temperamentsfull skrift, som publicerades i Tidningen för Fahlus Län och Stad lördagen den 13 september 1879. Dalin skrädde inte orden. Redan rubriken ”Ett tjuflägte” kom att förarga hela Solleröns befolkning.

Han börjar sin insändare med en retorisk fråga om ”hwilka medel skola användas mot en skara nattstrykare, ett tjufband, som gjort till sin uppgift att denna tid hvarje år härja, plundra och ödelägga en hel församlings trädgårdar?”

Han fortsätter:

”... Många äro de medel, hundar, saxar, stängsel och vakthållning, som under den förflutna tiden använts som nödvärn emot detta elände, ehuru de befunnits tämligen fruktlösa, i det att hundarna hafva öfverlistats och af någon retelse bortlockats, under det andra af det snygga sällskapet kvarstannat och stulit, saxarna hafva med störor igenslagits och mannen, som hållit vakt och gripit en af bofarna tillfogats ett djuriskt bett o.s.v.

I samma trädgård (prestbostället), där det sista anförda, ohyggliga exemplet för några år sedan skedde, gjordes af tjufsällskapet ett grundligt besök en obehaglig natt mellan den 1 och 2 dennes, lemnande efter sig som vanligt, en hel förödelses styggelse. Der var uti ett träd nyss förut upphängd en stor koskälla, afsedd att gifva ljud ifrån sig och röja tjufpaket, men, till följe af klart månljus, har äfven den blifvit på förhand sedd samt i tysthet nedskuren och — anammad.”

”... Vid tanken på det framfarna kan man påstå två ting: antingen hafva medlemmarne af det uppväxande släktet, hvarom nu fråga hvarit och som nu utöfva sin nattliga verksamhet, antingen hafva de haft tjufar till fäder, af hvilka de fått inhämta ’de första grunderna’ eller hafva de lärt af andra, som åter i sin ordning på något av de anförda sätten blifvit undervisade. Allt nog: det är ett stycke af den ondes missionsverksamhet, sorgligt utbredd på jorden, hvars tillvaro de borde betänka, som annars beskärma sig mycket öfver hvad som göres för Kristi rike och i ändamål att föra själen från mörkret till ljuset, ifrån satans makt till Gud.”

”I förhoppning ... att en bättre tid kunde gry vill insändaren tillropa föräldrarna: tagen vara på edra arma barn! Detta gäller föräldrar i allmänhet öfver hela jorden och föräldrar i synnerhet uti den lilla församlingen Sollerö, som, till olidlighet för hvarje människa inom sig hyser här ofvan beskrifvna tjufsläkte.”

Dalin får svar

Ett par veckor senare, den 27 september 1879, får Lars Dalin svar i tidning för Fahlu Län och stad. Genmålet är undertecknad med den märgfulla signaturen ”Bergkarl”. I genmålet hänvisas till den tidigare på våren införda insändaren om prästvalet på Sollerön, varför man ur densamma kan utläsa en kvardröjande bitterhet över att Dalin utnämndes till kyrkoherde i stället för den kandidat, som vid prästvalet fick flest röster. Svaret till Dalin lyder:

Korsnäsgårdens fruktträdgård på Sollerön. Foto: Johan Öhman

”I ett nyligen utkommet nummer af denna tidning finnes införd en artikel med öfverskrift ”Ett tjufslägte”, hvilken är af sådan beskaffenhet, at vi ej kunna afhålla oss från att nedskrifva några reflexioner deröfver, helst ock densamma berör förhållandena i ’den lilla församlingen Sollerö’, som i anledning af sitt senaste ’prestval’ på visst sätt blifvit så uppmärksammas. Artikeln synes vara föranledd närmast af ’ett grundligt besök’ i prestboställets trädgård ’en obeckad natt mellan den 1 och 2 dennes’, ett besök som enligt insändaren upplyser, lemnat efter sig ’en hel förödelses styggelse’ — och sannerligen har man ej orsak att klaga för mindre än så! Huru vida ins:s jämmerliga klagovisor dock äro fullt befogade, derom torde blifva tu tal. Det säkra är emellertid, att han vid nedskrifvande af sin uppsats, varit ’öfvervåldigad af harm och bitterhet’, att vi må begagna hans egna ord, ty en argare bit kan man näppeligen påträffa än denna hans utgjutelse.’

Så tar "Bergkarl" upp frågan om hur man skall kunna stävja äppelstölderna och anmärker:

"... så finnas nog andra och ändamålsenligare 'medel' att använda än att i tidningarna skrika öfver 'den vilda tjufhopens förehafvande, dess brott och skam', att med anledning deraf kalla hela människoslägtet för 'det allra värsta tjufläkte' (sic!) eller att tillropa 'föräldrar i allmänhet öfver hela jorden: tagen vara på edra barn!'"

"... O, så mycket väsen för några äpplekarter och en koskälla! ... Den till sina följder så sorgligt ryktbara äppeltjufnaden i Paradiset anser Ni väl vara ett intet emot den i edert prästboställe, föröfvad af mer berörda tjufpack, 'denna mörksens rofgiriga här' såsom edra epiteter lyda?"

"Det 'stycke af den ondes missionsverksamhet', hvaröfver Ni för övrigt så mycket beskärmar Eder, kan det väl i verkligheten vara af så allvarsam beskaffenhet, som Ni viljå låta påskina bästa "Sold-jöns". (Ni är ju en sådan — eller hur?) Om så förhåller sig, då är ju den Siljanska pupillen sannerligen icke någon 'lycksalighetens ö', och dess bebyggare, samtliga 'Sold-jonsarne' och 'jonskorna', äro i så fall i hög grad beklagansvärda, ja så, att de med allt skäl borde i sin litania få införd en ny bön, ungefär så lydande: för vårt tjufläkte, 'denna mörksens rofgiriga här' bevara oss Herre Gud!"

"Då det ju synes vara prestboställets trädgård, som senast hemsöktes af 'tjufläktskapet', och det alltså är 'den af folket mest älskade kandidaten, nu mera i nåder tillsatte kyrkoherden, som sålunda blifvit förnärad' så har man nemligen skäl att anse insändarens jeremiader såsom ett uttryck af icke blott 'harm och bitterhet' utan ock innerligt deltagande, och vad gör man ej för den man älskar?!"

"... Liksom det, enligt ofvan antydda uppsats, vore 'ett mycket besynnerligt sätt af folket (på Sollerön) att bevisa sin kärlek till en predikant, det nemligen, att 'kyrkan är så godt som tom under det densamme predikar' så anse vi det, som nu genom mera nämnda 'förödelses styggelse' vederfares samme person, vara ett ännu besynnerligare sätt för kärleksbevisning (!) Ja, de måtte väl vara några riktigt kuriösa menniskor, de där Solleröborna.

— Till sist ett råd: sök att på laglig väg näpsa edre 'äppeltjufvar'!

Bergkarl

I en kort insändare, införd i Tidning för Fahlun Län och Stad den 4 oktober 1879, under rubriken "De måtte väl vara några riktigt kuriösa menniskor, de där Solleröborna" undrar insändareförfattaren om signaturen "Bergkarl" är Solleröbo och om hans inlägg kan tolkas som att det uttrycker folkets allmänna tankar därstädes. Den korta insändaren slutar med att framhålla att det enklaste sättet att tillrättvisa den som har så klena rättsbegrepp (äppletjuvarna) torde vara att anlita allmänne åklagaren.

Solleröbornas reaktion

Lars Dalins insändare, i vilken han beskyllde Solleröns innebyggare för att generellt vara ett "tjufläkte", väckte självfallet starka reaktioner på ön. Men det var inte enbart det kränkande uttrycket "tjufläkte" som upprörde Solleröborna. När de i detta mindre hedrande sammanhang såg sig omskrivna i tidningsskriverier fruktade de för att ett dåligt rykte skulle försämra deras möjligheter att finna sin utkomst.

Lars Dalin berör denna deras inställning, när han i sin "avbön" den 22 oktober 1879 söker förklara sig:

"De stackars människorna ha nu varit rädda för att offentliggörandet af deras äppletjuftar skulle leda därefter, att vart hän de komma skola de blifva skällda för tjuftar allihop och deras näringsfång dem undandragas, så att de ej skulle få några foror att köra, ej erhålla någon timmerförtjänst, ej få låna hus och färdvägar m m."

Alltnog, den djupt sårande beskyllningen att tillhöra ett "tjufläkte" och oron för att offentliggörandet av densamma i en tidning skulle inverka menligt på Solleröbornas möjligheter till utkomst gjorde att kommunalnämnden enades om den drastiska åtgärden att väcka åtal mot sin kyrkoherde.

Lars Dalin kände säkerligen sin ställning som församlingspräst vacklande. Han hade utnämnts till kyrkoherde mot en majoritet av de röstande i kyrkoherdevalet. Han var en symbol för "läseriet" mot vilken en majoritet av de statskyrkotroende befann sig i en mer eller mindre bitter strid. Och nu hade han fått hela församlingen emot sig genom en obetänksam insändare, tydligen skriven i vredesmod.

Man kan förmoda att det var en djupt olycklig kyrkoherde, som infann sig till kommunalstämman den 5 oktober 1879 för att be om ursäkt för sin

tidningsinsändare. Ja, han bad inte bara om ursäkt, enligt protokollet bad han om förlåtelse. Ordvalet tyder på en djup förkrosselse.

Lars Dalins "avbön"

Den 22 oktober 1879 publiceras Lars Dalins "avbön" i Tidningen för Fahlun Län och Stad. Den införes under rubriken "*Han för de qvistar torra, ej hugga vill sitt vinträd ner*"

"Sådan afsikt hade icke heller författaren till den artikel, som, med överskrift: Ett tjufläkte, under sistlidne september månad i denna tidning förekom. Skilda utläggningar måste dock hafva kommit densamma till del och vad som säkert är, att den råkat ut för groft missförstånd både när och fjärran."

"Skulle dess insändare hafva velat säga, att den lilla församlingen Sollerö är ett samhälle som består af bara tjufvar, så är detta så långt från sanningen och verkligheten att en dylik skildring knappt skulle passa för något samhälle på jorden, ej ens bland de svartaste hedningar."

"Nej, vad som icke är tänkt är icke skrivet, och vad som icke är skrivet är icke tänkt.

Dalin vidhåller sitt yttrande att kalla "menniskosläktet för det allra värsta tjufläkte, men tillfogar omedelbart en reservation:

"Deraf följer dock icke, att alla människor äro till sina yttre gerningar lika, ty vi veta alltför väl, att bland en skara barn af samma föräldrar kunna något i det fallet vara bättre, andra åter sämre, än sina fäder."

"Att insändaren kallade *en hop af det uppväxande släktet på Sollerön för nattstrykare och tjufvar*, till följd af deras framfart i socknens trädgårdar, är också någonting som får stå för deras räkning, hvilka sådana gerningar bedrifvit, men att detta skulle gälla om alla eller ens om största delen af människor der, har aldrig kommit i hans sinne. Sjelf Solleröbo, har han varit här länge nog för att veta *att det finnes fullt ut lika många ärliga människor i denna församling som i många, många andra med samma invånaretal* och från denna sida sett fattas honom ej orsak att låta denna artikel överflöda af lika mycket beröm som den senare varit full af klander, och som han är skyldig att föra "taflan" färdig, vill han nu måla litet av den ljusare delen."

Hyllning till Solleröborna

Så följer ett avsnitt, som kan uppfattas som en hyllning av folket på Sollerön. På några få rader skildrar han solleröbornas vardagsmödor och deras livslånga kamp för tillvaron. Han beskriver solleröbon som hårdig och tålig, modig och rådig. Orden bör nog inte uppfattas enbart som ett försök att släta över ett tidigare obetänksamt yttrande, utan den spänst och det liv som kännetecknar skildringen tyder på att Dalins känsla för sina församlingsbor är äkta.

”Invånarna på Sollerö äro sannerligen icke af den beskaffenhet, att de får ställas i skuggan och skammen bakom andra menniskor, ty dertill ega de alltför många egenskaper af ära och värde. Man borde se, huru folk från annat håll skulle bära sig åt, om det vore förvist till detta stormiga ”meerumschlungende land” (sjöomgivna land), der båten är lika nödvändig som stugan och för öfrigt hade att kämpa med alla svårigheter, som här förefinnes. Att likt ett nomadfolk släpa omkring öfver sjö och berg med boskap och bohag, ofta utsatt för lifsfara på det brusande vattnet, att icke ega ett varaktigt hem, utan hafva en smula här och en smula der, på ön, på fastlandet och många mil bort i skogen, bygga öfverallt; detta är nog vedermödor, hvilka icke envar vore vuxen. Ihårdig och tålig, modig och rådig, stråfsam och flitig, nöjd med det lilla tillhör Solleröborna de underbara menniskor, om vilka man plägar säga, ”att de kunna föda sig om man satte dem på en berghäll”; och i sjelfa verket ligger denna ö på en sådan, på många ställen överhöljd af endast en tunn, öfver allt förskräcklig stenig jord. Med gammaldags sjelfständighet och enkelhet, utan något egentligt behof af och beröring med andra menniskor, har Sollbyggaren lärt att uti det yttre livet praktisera den regeln: Hjelp dig sjelf så hjälper dig Gud! *Trogen sina pligter och samvetsgrann för små skulder vill han göra hvar man rätt*, och lemnar sig icke på rest, så vida han icke är stadd i verklig nöd. Sådan är, i få drag, den allmänna bilden af denna församling, och *detta kan väl icke vara kännetecknen på tjufvar, utan på ärans män.*

Slutligen nämner Dalin i sin insändare, ”att den insändare, som predikade öfver ämnet ”Ett stycke af den ondes missionsverksamhet” visst icke är Solleröbo, ty här har den saken blifvit behandlad, *icke med gyckel utan med allvar?*”

Medel mot frukttjuvar

Den långa polemiken i Tidning för Fahlus Län och om äppletjuvarna på Sollerön, avslutas med ett kort inlägg i tidningen för den 29 oktober 1879:

”Ett godt och bepröfvat medel mot frukttjuvar.”

”Insändaren var lika som ins. af uppsatsen ”Ett tjufslägte” besvärad av nattliga påhelsningar i trädgården. Trampsaxar, slagjärn och koskällor m m användes, men förgäfves. Slutligen lyckades det att fasttaga 2:ne af våldsverkarne, dessa medtogos till kontoret, hvarest den enes hår å hufvudet avrakades helt och hållet, hvaremot den andre endast till hälften — att man vid denna förrättning ej gick så särskilt varsamt tillväga torde nog vara möjligt — men efter den betan har aldrig några frukttjuvar hörts av varken hos mig eller grannarne, ehuru 20 år sedan dess förflutit.

Lasse”

Återhållsam Dalin

Den strid med Solleröborna, som Lars Dalin genomkämpade under sitt första år som nyutnämnd kyrkoherde torde inte ha lämnat honom omärkt. Troligen bidrog den till att han i sina kyrkorådsprotokoll i motsats till sina företrädare undvek att protokollföra församlingsbornas seder och oseder. Han hade lärt sig läxan från polemiken om äppletjuvarna och avstod från att nedteckna någonting, som hans församlingsbor kunde uppfatta som sårande.

Pelle Sollerman